

Kentleşme-kentlileşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin rolü: Ankara'da bir semt derneği ve gecekondu mahallesi örneğinde bir değerlendirme

Özge Özgür *
Gonca Polat Uluocak **

Özet

Ülkemizde süregelen kentleşme-kentlileşme tartışmaları bugün, kentsel katılım ve yerel demokrasi kavramları ile daha da zenginleşmiştir. Bu çalışmada, kentsel katılım kavramı ve katılımın gerçekleşmesinde sivil toplumun algılanma biçimi; Ankara'da bir semt derneği ve bu derneğin temsil ettiği semtin sakinleri örneğinde tartışılmıştır. Çalışma, Ankara Çiğdem Mahallesi'nin hemen yanı başında bulunan ve bir gecekondu mahallesi özelliğinde olan Şirindere Mahallesi sakinleri ile her iki mahalleyi de temsil etmek üzere kurulmuş olan Çiğdemim Derneği arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, bu ilişkinin kentsel katılım tablosundan uzak olduğu görülmüştür. Kentleşme-kentlileşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin yeri ve katılımın önündeki engellerin aşılmasında karşılıklı diyalog ve etkileşimin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentleşme, kentsel katılım, sivil toplum, gecekondu

* *Yrd. Doç.Dr. Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. E-mail: ozgeozgur80@gmail.com*

** *Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü. E-mail: goncap@gmail.com*

Ψ Bu araştırmanın yapılandırılması aşamasında değerli fikirlerini ve desteğini bizden esirgemeyen Sayın Akın ATAÜZ'a teşekkürlerimizi sunarız.

The role of non-governmental organizations in the process of urbanization: a sample of a 'Gecekondu' neighborhood (slum areas) and a neighborhood organization from Ankara

Abstract

The discussion on urbanization in Turkey is now enriched by the concepts of urban participation and local democracy. This study is based on a research conducted for understanding the relationship between gecekondu and civil society in the frame of participation and urban participation. In the study, which aims to present the relation between Şirindere neighborhood and an NGO as a neighborhood organization "Çiğdemim" in Çiğdem district, Ankara; the results show that the picture was far away from integrated participation for the neighborhood citizens. The place of civil society in the urban participation and the role of dialogue and interaction in overcoming the obstacles are emphasized.

Keywords: Urbanization, urban participation, civil society, gecekondu (slum areas)

GİRİŞ

Sanayileşmeye paralel olarak gelişen kentleşme süreci, bugün modern toplumların karakteristiklerini belirleyen en önemli süreçlerden biridir. 1950'li yıllardan itibaren ülkemizde var olan kentleşme-kentleş(eme)me tartışmalarına, bugün, yönetim, katılım, yerel demokrasi tartışmaları eklenmiştir. Kentin dinamizmi içinde bir yandan farklılıkların, çoğulculuğun gözlenmesi; diğer yandan bir araya gelme ve bütünleşmenin vurgulanması, toplumun bu amaçlara ulaşmada çeşitli yollar üretmesini beraberinde getirmiştir. Bu yollardan biri olan ve kentsel yaşamda katılıma vurgu yapan sivil toplumun, bu süreçte önemli bir rol üstlendiği düşünülmektedir. Bu çalışma, sivil toplum örgütü- kentsel katılım ilişkisini gecekondu olgusu bağlamında değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiş bir araştırmaya dayanmaktadır.

1. Kent ve Kentsel Katılım

Kent, yerleşik yaşama geçiş ile birlikte ortaya çıkan, yüzyıllar boyunca insanlığın gelişimiyle birlikte değişen ve gelişen dinamik bir olgudur. Toplumbilimsel açıdan kent, bir örnek olmayan insanların, göreceli olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması biçiminde tanımlanmaktadır (Wirth, 2000). Nüfusun büyüklüğü, yerleşim yerinin yoğunluğu ve nüfusun heterojenliği, kenti tanımlayan ayırt edici niteliklerdendir. Nüfusun büyüklüğü ve heterojenliği, kente aynı zamanda çoğulcu bir yapı kazandırmaktadır. Kent, bünyesindeki farklı nüfus gruplarının bir arada yaşadığı, kentsel süreçlere tüm bireylerin tam katılımının sağlandığı bir mekân olarak idealize edilebilir.

Katılım terimininse, bir şeyden pay almak, bir şeyin içine girmek, bir şeye ortak olmak gibi çeşitli anlamları vardır. Çevre-davranış araştırmalarının kuramsal perspektifi ile oluşturulmuş tanımlamalardan biri de Wandersman (1984) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre katılım; bireylerin, kendileri ile ilgili, onları etkileyen fiziksel çevreler, programlar ve kurumlar düzeyinde üretilen kararlarda yer almaları ya da belirli bir çevrenin tasarlanması ve planlanmasında, bir program ya da sonucun oluşturulmasında kendileri ile işbirliğine gidilebilmesi anlamına gelmektedir (akt. Bilgin ve Göregenli, 1996:55). Yani katılım, birey ile toplumdaki örgütler arasındaki bir etkileşim türüdür (Karaman, 1998: 20).

Katılım; kentsel hizmetlerin verilmiş biçiminde (Erder, 1982), yönetim sürecinde, kent planlamasında (Keleş, 1991), yerel yönetimde (Bulut, 2000) söz konusu olabilmektedir. Kentsel katılım, kent nüfusunun, kendi çevresi üzerinde denetim sahibi olabilmesini; kentte

alınacak kararlarda söz sahibi olmasını; kendisini yaşadığı çevreye ait hissederek, yaşadığı evin, mahallenin, kentin kaderi üzerinde kontrolü olmasını içermektedir. Bu açıdan, kentsel katılımın, kentleşme davranışının bir göstergesi olduğu açıktır. Kartal (1978) kentte yaşam süresi uzadıkça, bireylerin kentsel örgütlere katılımının artacağını ifade etmiştir.

Kentli davranış kalıplarının benimsenmesinin yanı sıra, kentsel katılımın sağlanması, şüphesiz öncelikle kentte yaşayan bireylerin katılım için istekli olmaları ile ilgilidir. Bireyin seyirci değil, oyuncu konumuna gelmesi, bunun için de gerekli ilgi ve motivasyona sahip olması şarttır. Bu motivasyon, bireyin katılımdan beklentisi, katılım için ayırabileceği zamanın olması gibi farklı etkenlerden etkilenmektedir. Bunun yanı sıra, siyasal ya da sivil aktörlerin, katılıma inanan, ondan yarar bekleyen, kararlı kimseler olması da önemlidir (Keleş, 1991:19).

Keleş (1991:20), katılımdan elde edilecek yararın, kent nüfusunun büyüklüğü ile ters orantılı olduğunu belirtmektedir. Buna göre, kent büyüdükçe, katılımdan elde edilecek yararlar azalır. Bu açıdan, nüfusu çoğu kez birkaç bini geçmeyen komşuluk birimleri olan mahalleler, kentsel katılımın özendirilmesinde yararlanılabilecek bir örgütlenme düzeyidir. Mahalle düzeyinde önemli bir kentsel katılım aracı, şüphesiz muhtarlıklardır. Türkiye’de ilk kez 1864 yılında kurulmuş olan, daha sonra 1924’te çıkarılan Köy Kanunu ile işlevleri yeniden tanımlanan muhtarlık kurumunun bugünkü mevcut yapılanmasının, yerel demokrasi aktörlerinden biri olarak ele alınması için yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Mahalle düzeyinde katılım için ikincil araç olarak mahalle düzeyinde örgütlenmiş sivil toplum örgütleri öne çıkmaktadır. Bunların başında ise semt dernekleri gelmektedir.

2. Sivil Toplum Örgütleri ve Kentsel Katılım

Sivil toplum, kent yaşamından ayrı tutulamayacak bir olgudur. Bayhan’a (2002) göre “sivil toplum” terimi, “şehir adabını” içerir. Yani, “sivil toplum”daki “sivil”in kökü, şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade etmektedir. Wirth (2002)’e göre sivil toplum örgütleri, kent insanının “ekonomik, siyasal, eğitimsel, dinsel ya da kültürel alanlardaki faaliyetler sayesinde kişiliğini ifade etmesini, gelişmesini, statü kazanmasını” sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, ortak yaşam alanı olan kent, kente yaşayanların eğitim, sağlık, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve kentsel haklarını koruyabilmesi

Özgür, Ö., Polat Uluocak, G. (2011). Kentleşme-kentlileşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin rolü: Ankara'da bir semt derneği ve gecekondu mahallesi örneğinde bir değerlendirme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.InsanBilimleri.com>

için, bu örgütlerin işlevsel olabilmelerini ve yerel demokrasi kültürü içinde faaliyet gösterebilmelerini gerektirmektedir (Ünlü, 1996, akt. Karaman, 1998:21)*.

Öncü (1976), “kentli” kavramını açıklarken örgütlerin önemine dikkat çekmektedir; Ona göre kentli, örgütlerin yoğurduğu, şekillendirdiği insandır. Ancak ülkemizdeki sağlıklı, yapay, kentleşmeden söz edilirken, köyden göçen nüfusun örgütler ağının bir parçası olmadığına işaret edilmektedir (Öncü, 1976, akt. Şenyapılı, 1978:36).

Çoğulculuk, şeffaflık ve katılım temelinde işlevsel olan sivil toplum örgütleri, bireylerin kendilerini ifade etme ve demokrasiyi hayata geçirme alanıdır. Kentlileşme ve demokrasi temelinde gelişen sivil toplum; kentli kültürü ve farklılıkların birliğini içerir. Türkiye örneğinde ise sivil toplum örgütleri, Batı toplumlarındaki yapılanmadan farklıdır. %60'ı kentlerde yaşayan, ancak kentli kültürünü henüz edinmemiş, başka bir deyişle kentlileşme sürecini henüz tamamlamamış, bir toplum yapısı, demokrasinin ve sivil toplumun ülkemizdeki gelişimini engellemektedir (Bayhan, 2002).

3. Kentleşme Süreci ve Gecekondu Olgusu

Gecekondulaşma, kırdan kente göçen nüfusun temel konut edinme biçimi olarak Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarında ortaya çıkmış ve 1950'lerde de kurumsallaştırılmıştır (Yücel, 1994, akt. Öztürk ve Altuntepe, 2008:1601). Türkiye'de, 20 Temmuz 1966 tarih ve 775 sayılı yasa, gecekonduları “sahibinin rızası olmaksızın ve imar ve bina kanun ve yönetmelikleri gözetilmeksizin, başkalarına ait arazi ve arsalar üzerine yapılmış mesken” olarak tanımlamaktadır (Karpat, 2003:23).

Gecekondu alanlarında yaşayan nüfusun, ekonomik gelişme süreci içinde yok olacağı düşünüldükçe, bu nüfus grubunun hızla büyüdüğü ve mekân ve istihdam düzeyinde kendi sosyokültürel formlarını da belirginleştirdiği görülmüştür. Kente yeni gelenlerin, kentsel örgüt ve kurumlarla bütünleş(eme)me sorunu ortaya çıkmıştır (Ersoy, 1985:115; Günlü,2002). Karpat (2003:25-26)'a göre, Gecekonduyunun bütünleşme isteği, göçmenin yaşı, kentte kalış süresi, kent sakinleriyle iletişim düzeyi ve kentsel iktisadi, toplumsal ve siyasal faaliyetlere katılma düzeyince belirlenir.

Ülkemizde kentleşme sürecinin plansız ve kontrolsüz olarak gerçekleşmesi, büyük kentlerde gecekondu bölgelerinin giderek kentin diğer yapılarından belirgin bir şekilde ayrılan

* Sivil toplum kavramının gelişimi ve arka planı için bkz. Yıldırım, 2003; kavram üzerine bir tartışma için ise bkz. Ercan, 2002.

bir görüntü sergilemesine neden olmuştur. Adeta ikili bir kent yapısı ortaya çıkmıştır. Doğan (2001), 1950–1980 arasında yaşanan hızlı kentleşme sürecinin sonucunda ortaya çıkan “gecekondulaşma”, “ikili kent yapısı” gibi önemli kentsel sorunların, dönüşüme uğrayarak da olsa sürdüğünü ifade etmektedir. Başlangıçta, kullanıcıların kendilerine ve ailelerine kentte bir yer edinmek için yaptıkları gecekondu, artık kullanım değeri ön planda olan, ticarileşen ve özellikle siyasi amaçlarla spekülasyon aracına dönen bir özelliğe bürünmüştür. Ancak, gecekondu, kent nüfusunun %35’inin barınma ihtiyacını karşıladığı gerçeği de ihmal edilmemelidir. Bir yandan sayıları gittikçe artan gökdelenler, korumalı siteler ve lüks oteller, diğer yanda kent yoksullarının yaşadığı varoşlardan oluşan kent parçaları; kentin ikili yapısının görünen yüzüdür. Bir yanda yaşam standartlarının çok yüksek olduğu lüks ve güvenli konut alanları, diğer yanda yaygın işsizlik, düşük ücretli işlerde çalışma, düşük gelir ve yoksulluk koşullarının yaşandığı; konut, sağlık, eğitim, ulaşım gibi temel kentsel hizmetlerden en alt düzeyde yararlanmanın hüküm sürdüğü kent parçalarının ortaya çıktığı görülmektedir (Doğan, 2001).

Oysa kent yaşamında çoğulculuktan söz etmek, aynı bütün içinde yer alan öğelerin ilke olarak karşılıklı etkileşimini varsayar. Çoğulculuk, kentin belli bir bölgesinde oturan insanların sadece kendi oturdukları yeri değil, kentin diğer bölgelerini de kentlerinin bir parçası olarak görmeleri; sadece kendi yakınındakilerle ya da benzerleri ile değil, uzaktakilerle ve farklı olanlarla da ilgilenmeleri demektir. Kentsel yurttaşlık ancak bu şekilde söz konusu olur (Bilgin ve Göregenli, 1996:50). Bu tür bir etkileşim, yan yanalıktan, bitişiklikten fazlasını gerektirmektedir. Kentlerde mekânsal olarak yan yana olan ancak aralarındaki sosyal ilişkinin oldukça sınırlı olduğu gecekondu ile kentsel yapıların, bu tür bir etkileşime giremedikleri düşünülmektedir.

Bu çerçevede, bu araştırmanın yola çıkış noktası, bu ikili kent yapısını, bir gecekondu mahallesi ile yanı başındaki orta sınıf semt derneği arasındaki ilişki çerçevesinde irdelemektir. Araştırmanın amacı, Ankara'nın iki önemli semt derneğinden biri olan Çiğdemim Derneği'nin faaliyetleri ve kentsel katılıma katkılarını inceleyerek, derneğin hemen yanı başında bulunan Şirindere Mahallesi sakinlerinin mahalle sorunlarına, çözüm yollarına, kentsel katılıma ve Çiğdemim Derneği örneğinde katılımcı demokrasiye ilişkin düşüncelerinin ortaya konmasıdır.

4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, gecekondu mahallesi olarak Şirindere mahallesi ile kentsel katılımın bir aracı olan Çiğdemim Derneği arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Bu temel amaç doğrultusunda, araştırma üç farklı boyutta yapılandırılmıştır.

Araştırmanın birinci alt amacı, Şirindere mahallesi sakinlerinin, mahalleleri ile ilgili yaşadıkları sorunların ve bu sorunların çözümüne ilişkin düşüncelerinin ortaya konmasıdır.

Araştırmanın ikinci alt amacı, Çiğdem Mahallesi'nde faaliyet göstermekte olan Çiğdemim semt derneğinin amaçlarını, faaliyetlerini ve kentsel katılıma katkısını incelemektir.

Araştırmanın üçüncü alt amacı ise, Şirindere Mahallesi sakinleri ile Çiğdemim Derneği'nin ilişkilerinin ortaya konmasıdır. Mahalle sakinlerinin dernek faaliyetlerine katılımı, dernek aracılığıyla kentsel katılıma ilişkin düşünceleri irdelenmiştir.

5. Araştırmanın Yöntemi

Belirlenen sorulara yanıt aramak için nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Çiğdemim Derneği'nin amacı, faaliyetleri ve Şirindere mahallesi sakinleri ile olan etkileşimleri, dernek yönetimi ile yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler dernek binasında ve derneğin kamelyasında gerçekleştirilmiş, toplamda 3 saat sürmüştür. Bunun yanı sıra, dernek faaliyetlerine ilişkin bilgiler, derneğin yayınladığı bültenlerin analiz edilmesi yoluyla edinilmiştir.

Araştırmanın diğer amacına uygun olarak, Şirindere Mahallesi sakinlerine ilişkin bilgiler; genel tarama yöntemi kullanılarak, soru kâğıdı uygulamasıyla gerçekleştirilmiştir. Örneklem seçimi, muhtarlıktan alınan adres listelerinden, rastlantısal örnekleme yoluyla yapılmış, toplamda 37 mahalle sakinine araştırmacıların literatür bilgileri ışığında geliştirdikleri soru kâğıdı ile ulaşılmıştır. Araştırmacılar, her bir mahalle sakiniyle yüz yüze görüşerek soru kâğıdını uygulamıştır.

Araştırmanın verileri, Nisan- Mayıs 2009 tarihinde toplanmıştır.

Nitel verilerin çözümlenmesi, kayıtların deşifre edilmesi ve içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Nicel verilerin çözümlenmesinde ise sıklık dağılımları ve betimsel istatistikler kullanılmıştır. Bunun için SPSS 11.5 istatistik programından yararlanılmıştır.

7. Araştırmanın Bulguları

7.1. Araştırma Bölgesinin Genel Profili

7.1.1. Çiğdem Mahallesi:

Çiğdem Mahallesi, Ankara'nın güneyinde, Konya yolu üzerinde bulunan, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımına göre yaklaşık 30 bin civarında insanın yaşadığı bir mahalledir (Çiğdemim Derneği Web Sitesi, 2009). Mahalle, yüksek katlı yapılardan oluşmaktadır. Mahalle'de bir ilköğretim okulu, üç kolej, bir Fen Lisesi, bir Anadolu Öğretmen Lisesi bulunmaktadır. Mahalle'nin Orta Doğu Teknik Üniversitesi sınırlarında olması dolayısıyla, mahalle sakinleri arasında öğrenci ve akademisyen nüfus oldukça fazladır. Mahalle muhtarlığı, Karakusunlar Mahallesi muhtarlığı olarak geçmektedir. Şirindere Mahallesi'nin bulunduğu gecekondu bölgesi de aynı muhtarlığa bağlıdır.

7.1.2. Şirindere Mahallesi:

Şirindere Mahallesi, Ankara'nın Balgat ilçesinde, ODTÜ ormanı bitimi ile Çiğdem Mahallesi sınırı arasındaki dere yatağında kurulmuş olan bir gecekondu mahallesidir. 30 yılı aşkın süredir, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden göç eden insanlar tarafından yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Fiziki çevre açısından oldukça yeşil, engebeli ve adeta şehir yaşamı içinde bir köy yaşamı görüntüsü vermektedir. Evlerin çoğunluğu, göç eden ilk kuşaklardan kalma olduğundan oldukça eski, bahçesinde yetişmiş meyve ağaçları ile oturmuş bir yapı arz etmektedir. Mahallede yakın komşuluk ve dayanışma ilişkileri ve toplumsal kontrol mekanizmalarının görünür olması, kentsel yaşamın karakteristiklerinden ziyade birincil ilişkilerin hâkim olduğu kırsal yaşam tarzını göstermektedir.

Mahallenin konumu itibarıyla sahip olduğu değer, mahalleli tarafından da sıklıkla ifade edilmiştir. Mahallenin kentsel dönüşüm programı içinde olduğu ve arazinin Belediye'ye tahsis edileceği, edinilen bilgiler arasındadır.

250 konutluk mahallenin, genel olarak işçi ve emekli kesimin yaşadığı bir mekân olduğu, kadınların çoğunlukla komşu mahalle olan Çiğdem Mahallesinde çocuk bakıcılığı, terzilik, gündelikçilik gibi geçici işlerde çalıştıkları öğrenilmiştir.

Araştırmaya dâhil olan 37 katılımcının %73'ü kadın, %27'si erkektir. Katılımcıların yaklaşık yarısı (%45.9) ilkokul mezunudur. Görüşme yapılanlar içinde yükseköğrenim

mezunu bulunmamaktadır. Ortaokul (%8.1) ve lise (%2.7) mezunu olanların oranı ise düşüktür.

Katılımcıların %49'u tam ya da yarı zamanlı herhangi bir işte çalışmaktadır. Araştırmaya katılanlar arasında kadınların çoğunlukta olması, meslek dağılımında ev kadınlarının çoğunlukta olmasına neden olmuştur (%62.2). İşçi olarak çalışanların oranı %21.6'dır. Kadınların küçük bir kısmı (%5.4) terzilik, gündelikçilik, çocuk bakıcılığı gibi sigortasız ve geçici işlerde çalışarak aile bütçesine katkı vermeye çalışmaktadır.

Görüşülen hanelerin aylık geliri sorgulandığında, %62'sinin 500-1000 TL olarak ifade edilmiştir. %32'si ise 500 TL'den daha az gelir kazandığını belirtmiştir. Tüm katılımcıların aylık gelir ortalaması ise 692.16 TL olarak bulunmuştur. Sosyal güvence açısından, görüşülen bireylerin %76'sı SSK'lı, %8'i Bağ-Kur'lu, yine %8'i Yeşil Kart'lıdır. Hiçbir sosyal güvencesi olmayan %5'lik bir kesim bulunmaktadır.

Aile türüne bakıldığında, görüşülen hanelerin çoğunluğunun çekirdek aile yapısı gösterdiği görülmüştür (n=30, %81). Geleneksel ve birincil ilişkilerin hâkim olduğu bu mahallede aile üyeleri her ne kadar ayrı evlerde yaşıyor görünseler de ailelerin bir kısmı yan yana ya da yakın evlerde oturarak geleneksel, geniş aile türünü sürdürmeye devam etmektedir.

Ankara'ya başka bir ilden göç etmiş olanların sayısı 30 olup, katılımcılar içindeki oranı %77 gibi büyük bir orandır. Göç etme nedenleri çoğunlukla iş bulma (%70), evlilik (%23) ve eğitim (%6) olarak ifade edilmiştir.

Katılımcıların %54'ü yaşadığı evin kendi evi olduğunu, %38'i kira olduğunu belirtmiştir.

7. 2. Şirindere Mahallesi ve Kentsel Katılım

Şirindere mahallesi sakinlerinin kentsel katılıma ilişkin algıları; yaşadıkları çevreye ilişkin sorunları, bu sorunların çözümü ile ilgili düşünceleri ve bu sorunların çözümünde sivil toplumun rolüyle ilgili görüşleri değerlendirilerek anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: Şirindereliler'in Mahallelerinin En Önemli Sorunlarına İlişkin Düşünceleri

Şirindereliler'e Göre Mahallenin En Önemli Sorunları	Sayı	Yüzde
Ulaşım	20	60.6
Temizlik	18	54.5
Çevre	11	33.3
Alt yapı	6	18.2
Güvenlik	4	12.1
Toplam	33	100,0

* Bu soruda birden çok seçenek işaretlenmiştir.

Bu tabloya göre, mahallenin en önemli sorununun ulaşım olduğu görülmektedir. İkinci olarak iletilen sorun temizliktir. Temizlik sorununun, hem çöplerin alınmasında düzensizlikler, hem de dere yatağında bulunan çöpler ile ilgili olduğu ifade edilmiştir.

Şirindere sakinlerine, mahallelerinde yaşanan sorunları çözecek kişi/kuruluş hakkındaki düşünceleri sorulduğunda, %62 oranında Muhtar'ın sorumlu görüldüğü ifade edilmiştir. Bunu %31 oranında Belediye izlemektedir. Şüphesiz, yerel yönetimler kentsel hizmetlerin götürülmesinde önemli bir yere sahiptir (Henden, 2005). Ancak, mahalle sorunlarını yerel yönetimlere aktarma ve kent sakinleri ile yöneticiler arasında köprü vazifesi olma, gerektiğinde yerel yönetimleri sorgulama, hizmete çağırma gibi görevlere sahip olan semt dernekleri bu noktada önem kazanmaktadır.

Bu mahallede yaşayan nüfusun yönetsel birim olarak Muhtarlığı kabul etmesi ve kentsel hizmetleri yalnızca bu merciden beklemesi, semt derneğinin işlevinden haberdar olmadığını ve bu dernek yoluyla kentsel katılıma dâhil olma konusunda sınırlılık yaşandığını göstermektedir.

Araştırmamızda görüşülen mahalle sakinlerine, sivil topluma verilen önemi anlamak amacıyla mahallelerinde bir dernek olması konusunda düşünceleri sorulmuştur. Mahallelinin neredeyse tamamı (%89), mahallelerinde bir dernek olması gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Şirindereliler'in herhangi bir dernek/vakıf/sivil toplum örgütüne üyelikleri sorulduğunda, önemli bir kısmının herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olmadığı (%65) anlaşılmıştır. Mahallelinin %10,8'i hemşeri derneklerine, %21,6'sı ise, gecekondu yıkımıyla ilgili yasal güç oluşturmak için kurdukları kooperatife üye olduklarını ifade etmişlerdir.

Gecekondu nüfus arasında gecekondu güzelleştirme derneği ya da kooperatif gibi oluşumlara üyeliğin sık görüldüğü bilinmektedir. Vergin (1977), İstanbul gecekonduları araştırmasında, mahalle sakinlerinin %83'ünün mahalle düzeyinde "gecekondu güzelleştirme

derneği” ya da kalkınma ve dayanışma derneği gibi derneklere üye oldukları saptamıştır (Akt. Özer, 2004:146). Bu durum, araştırma bölgesinde de kısmen gözlenmiştir.

Şirindere Mahallesi sakinlerine, mahallelerinin en beğenilen özellikleri de sorulmuştur. Yaşanılan çevreye aidiyetin gelişmesinde, mekâna ilişkin olumlu düşüncelerin önem taşıdığı düşünülmektedir. Katılımcılar, çoğunlukla, mahallelerinin yeşil olmasını beğendiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra havasının güzel olması, komşuluk ilişkilerinin iyi olması, beğenilen diğer niteliklerdendir.

Gerçekten de Şirindere Mahallesi'nin oldukça yeşil, bir vadiye gömülmüş, sessiz ve huzurlu bir mahalle olduğu araştırmacılar tarafından da gözlemlenmiştir.

Tablo 2: Şirindere Mahallesinin Beğenilen Özellikleri

Şirindere'nin Beğendiği Özellikleri	Sayı	Yüzde
Yeşil olması	20	54
Havaasının güzel olması	6	16.2
Komşuluk ilişkileri iyi	5	13.5
Sakin oluşu	3	8,1
Müstakil evlerin oluşu	2	5.4
Güvenli olması	1	2,7
Toplam	37	100,0

7.3. Bir Kentsel Katılım Örneği Olarak “Çiğdemim Derneği”

“Çiğdem Eğitim, Çevre ve Dayanışma Derneği” olarak 1996 yılında Çiğdem Mahallesi Sakinleri tarafından kurulan dernek, Ankara'da sınırlı sayıdaki semt derneklerinden biri olarak 10 yıldır faaliyet göstermektedir. Derneğin kuruluş amacı, kentsel katılıma olanak sağlayacak bir platform oluşturmaktır. Dernek başkanı tarafından kuruluş amacı şu sözlerle ifade edilmiştir;

“...muhtara yardımcı olmak, onunla birlikte sorunlara sahip çıkmak, çözüm yolu aramak, her şeyi devletten beklemeyip, onlara yardımcı olmak, mahalleli ile resmi kurumlar arasında bir aracı görevi görmek amacıyla kurduk derneği. 12 kurucu üye ile başladık şu anda 230 üyeye geldik. Son 5-6 yıldır oldukça etkin bir şekilde, Ankara'da, belki Türkiye'de görülmemiş etkinliklerle, mahalle için bir şeyler yapmaya, komşuluk ilişkilerini geliştirmeye, yerel yönetimlerle köprü kurmaya çalışıyoruz.”

Derneğin ana faaliyet alanının, isminde de belirtildiği gibi “Eğitim, Çevre ve Dayanışma” faaliyetleri olduğu ifade edilmiştir. Ancak bir dernek üyesi, faaliyetlerinin asıl amacının, komşuluk ilişkilerini etkinleştirmek, daha fazla insanı bir araya getirmek olduğu ifade etmiştir.

Dernek üyelerinin tamamını Çiğdem Mahallesi sakinleri oluşturmaktadır. Mahallede derneğe üye olanların sayısı araştırmanın gerçekleştirildiği tarihte 217'dir. Dernek, üye sayısını yükseltme politikası yerine, çalışan, ilgili ve istekli üyelerin katılımına öncelik vermektedir. Dernek istatistiklerine göre, üyelerin ortalama yaşları 45'tir, üyelerin %60'ını kadınlar oluşturmaktadır. Genç üyelerinin oranının oldukça düşük olduğu ifade edilmiştir.

Dernek, 2005 yılından itibaren aylık bültenler çıkararak faaliyetlerini duyurmakta ve üye sayısını artırmaktadır. Derneğin bültenleri 2006 yılından, 2009 Nisan ayına kadar incelenmiş ve düzenlenen etkinliklerin genel dağılımı ve içeriği Tablo 3'de ortaya konmuştur.

Tablo 3: Ocak 2007-Nisan 2009 Tarihleri Arasında Yayınlanan Çiğdemim Bülteni'nde Yer Alan Dernek Faaliyetlerinin Etkinlik Türlerine Göre Dağılımı

Etkinlik Adı	Düzenlenen etkinlik sayısı	Yüzde
Sanatsal faaliyetler (Tiyatro-opera-bale gösterimlerine katılım; Askıda Tiyatro)	40	38.8
Boş zaman değerlendirme (Gezi, Panayır)	21	20.37
Mahalle sorunları ile ilgili başvurular	13	12.61
Eğitim (Kurslar, seminerler)	10	9.7
Çevre Etkinliği (katı atık toplama, ağaç dikimi)	5	4.8
Kitap Yardımı	4	3.8
Giysi- Gıda Yardımı	4	3.8
Toplam	97	100

Tablo 3'de görüldüğü gibi, derneğin etkinlikleri, kuruluş amacına uygun olarak, eğitim, çevre ve dayanışma alanlarındadır. Derneğin belirlenen süre zarfında gerçekleştirdiği etkinliklerin çoğunluğunu sanatsal faaliyetler oluşturmaktadır. Mahallelinin tiyatro, bale, opera gibi etkinliklere ulaşımının sağlanması, "Askıda Tiyatro" etkinliği ile maddi durumu yeterli olmayan bireylerin tiyatro etkinliğine katılması için teşvik sağlanması bu çalışmalar arasındadır. Bunun yanı sıra boş zaman değerlendirme etkinlikleri ve mahalle sorunları ile ilgili başvurular da derneğin diğer faaliyetleri arasında sıklıkla yer almaktadır. Eğitim açısından derneğin hem doğrudan eğitici faaliyetler düzenlediği, hem de çeşitli okullara kitap yardımında bulunduğu görülmektedir.

7.4. Çiğdemim Derneği ile Şirindere Sakinlerinin İlişisine Yönelik Bulgular

Dernek yetkilileri ile gerçekleştirilen görüşmelerde, Şirindere Mahallesi sakinlerinin faaliyetlere katılım durumları sorulmuştur. Faaliyetlerini çoğunlukla mahallelinin bir araya

gelmesi ve yaşadığı çevrenin sorunlarına sahip çıkması amacıyla yürüten derneğin çalışmalarına Şirindere mahallesinden katılımın oldukça düşük olduğu öğrenilmiştir. Dernek yöneticisi, genellikle ilköğretim çağı çocuklarının ders destek kursuna ilişkin katılımının söz konusu olduğunu, yetişkinlerin katılımının ise ancak yazın gösterilen açık hava sinemasına yönelik olduğunu ifade etmiştir. Ancak üyelik düzeyinde Şirindere'nin bir katılımı bulunmamaktadır.

Derneğin başlattığı “Askıda Tiyatro” etkinliğinin de Şirindereliler tarafından yeterince ilgi ile karşılanmadığı, ancak ilerleyen dönemlerde daha da yaygınlaşacağı ifade edilmiştir. Şirindere'nin dernek ile ilişkisi çoğunlukla yardım alma (ikinci el giysi yardımı) çerçevesindedir. Bu durum dernek başkanı tarafından da ifade edilmiştir.

Görüşme yapılan 37 Şirindere Mahallesi sakininin, dernek ile ilgili düşüncelerini anlayabilmek amacıyla, mahalle sakinlerinin Çiğdemim Derneği'nden ve derneğin gerçekleştirdiği faaliyetlerden haberdar olup olmadıkları; dernek faaliyetlerine katılım durumları; derneğin amacına ve faydasına ilişkin algıları sorulmuştur.

Tablo 4: Şirindereliler'in Çiğdemim Derneği'nden Haberdar Olma Durumu

Çiğdemim Derneği'nden Haberdar Olma Durumu	Sayı	Yüzde
Haberdar	23	62,2
Haberdar Değil	14	37,8
Toplam	37	100,0

Tablo 4'de araştırmaya katılan Şirindere sakinlerinin Çiğdemim Derneği'nden haberdar olma durumları verilmiştir. Buna göre mahalle sakinlerinin önemli bir bölümü bu dernekten haberdar iken azımsanmayacak bir kısmı ise haberdar değildir. Mahallelerine yaklaşık 1 km. uzaklıkta olan ve kentsel katılımı amaç edinen dernekten haberdar olunmaması, yan yanalık içinde var olan ikili yapıya (Bilgin ve Göregenli, 1996; Doğan, 2001) ilişkin somut bir örnek sağlamaktadır.

Tablo 5: Şirinderelilere göre Çiğdemim Derneği'nin Amacı

Çiğdemim Derneğinin Amacı	Sayı	Yüzde
Bilmiyor	21	56,7
Çocuklara eğitim desteği sağlamak	6	16,2
Giyim yardımı-diğer yardımlar	6	16,2
Çiğdem Mah. adını duyurmak, geliştirmek, kalkındırmak	1	2,7
Eğlence düzenlemek, yardımlaşmak	1	2,7
İnsanlarla iletişim kurmak	1	2,7
Üyeleri için faaliyetler	1	2,7
Toplam	37	100,0

Tablo 5'te Şirindere sakinlerinin Çiğdemim Derneği'nin amacına ilişkin düşünceleri yer almaktadır. Buna göre, Şirindere'lilerin yarısından fazlasının derneğin amacını bilmedikleri görülmektedir. Derneğin amacını büyük oranda çocuklara eğitim desteği sağlamak (%16.2) ve giyim yardımı ve diğer yardımları sunmak (%16.2) olarak görmekteyiz.

Derneğin amacının nasıl algılandığının, katılım sağlanan etkinliklere de yansıdığı aşağıdaki tabloda da görülmektedir.

Tablo 6: Şirindereliler'in Çiğdemim Derneği'nin Hangi Etkinliklerine Katıldığı

Mahallelinin Katıldığı Etkinlikler	Sayı	Yüzde
İlköğretim destek kursu	10	27
Giysi yardımı	3	8.1
Tiyatro sinema	2	5.4
Hiçbiri	22	59.4
Toplam	37	100,0

Dernekten haberdar olan ve etkinliklerine katıldığını belirtilen Şirindere sakinleri arasında en fazla yararlanan etkinlik, ilköğretim destek kursu (%27) dur. Bu da daha çok katılımcıların çocuklarının yararlandığı bir etkinlik olup yetişkinlerin etkinliklere katılımı oldukça azdır.

Bu durumun nedeni dernek yetkililerine de sorulmuştur. AÇEV gönüllüsü olarak Şirindere'de yaşayan kadınlara okuma-yazma kursları düzenlerken, bölgeyi daha yakından tanıma fırsatı bulduğunu belirten bir dernek üyesi mahalleye ilişkin gözlemini şu şekilde aktarmaktadır:

"... çok erkek egemen bir toplum. Toplumumuzda genelde böyle bir şey var ama orada çok belirgin. Kadın okuma yazmayı öğrenmek istiyor ama kocası müsaade etmiyor. Ya da çalışmak zorunda, ekonomik durumu kötü, eve çocuk bakmaya, temizlik yapmaya gidiyor, buraya gelmeye zaman ayıramıyor. Bir neden bu, para kazanma zorunluluğu... ondan da daha büyük bir ağırlık, kocası izin vermiyor okuma yazma öğrenmesine. Onun aklında şöyle bir şey var, karım okur yazar olursa akli açılır, zihniyeti orada hakim...Evden kadınları çıkaramadığınız zaman bir yere katılmak için, onları bir yere çekemiyorsunuz... Ben kursa gizli gelenleri biliyorum... Dolayısıyla bunda bile zor olan insanları biz neye çekebiliriz. Sadece bir tek konuda bura ile ilişki kuruyorlar, ihtiyacı olan sosyal dayanışma yönümüzden yararlanmak istiyor..."(B.P.)

Hem Dernek yetkililerine, hem de Şirindere sakinlerine, dernek faaliyetlerine katılımda görülen bu sınırlılığın nedenleri sorulmuştur. Mahalle sakinlerinin, etkinliklere katılmama nedenleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Özgür, Ö., Polat Uluocak, G. (2011). Kentleşme-kentleşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin rolü: Ankara'da bir semt derneği ve gecekondu mahallesi örneğinde bir değerlendirme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.InsanBilimleri.com>

Tablo 7: Şirinderelilerin Derneğin Etkinliklerine Katılmama Nedeni

Etkinliklere Katılmama Nedeni	Sayı	Yüzde
Haberdar olunmaması	4	10.8
Zaman olmaması	4	10.8
Kendisine hitap etmemesi	2	5.4
Küçük düştüğünü düşünme	1	2.7
Sağlık sorunları nedeniyle gidemiyor	1	2.7
İhtiyaç duymuyor	25	67.5
Toplam	37	100,0

Dernek yetkilileri Şirindereliler'in dernek ile ilişki kurmama ve etkilere katılmama nedenini çalışma hayatının zorluğu, vakit ayırmama, alışkanlık edinmeme ve yaşam tarzı farklılığı olarak belirtirken, Şirindere sakinleri etkinliğe katılmama nedenini büyük oranda ihtiyaç duymama, haberinin olmaması ve çalışmaktan dolayı zaman ayıramama olarak belirtmiştir.

Tablo 8: Çiğdemim Derneği'nin Algılanan Faydası

Çiğdemim Derneği'nin Algılanan Faydası	Sayı	Yüzde
Bir faydası olmadı	23	62.1
Eğitime faydası oldu	8	21.6
Yardım aldım	5	13.5
Boş vakitlerimi değerlendirdim	1	2.7
Toplam	37	100

Araştırmaya katılanların önemli kısmı, Çiğdemim Derneği'nin kendilerine bir faydası olmadığını ifade etmişlerdir. Şirindere sakinlerinin Derneğin çoğunlukla eğitim ve giyim yardımından faydalanmaları göz önünde tutulduğunda, Derneğin faydasının çoğunlukla eğitim yardımı olarak ifade edilmesi beklenebilecek bir sonuçtur.

Tablo 9: Çiğdemim Derneğinin Şirindere Mahallesi için Algılanan Faydası

Çiğdemim Derneğinin Şirindere Mahallesi için Algılanan Faydası	Sayı	Yüzde
Faydası Olmadı	30	81
Eğitim yardımı	3	8.1
Giyim yardımı	3	8.1
Çevre temizliği	1	2.7
Toplam	37	100,0

Şirindere Mahallesi büyük çoğunluğu, Çiğdemim Derneği'nin kendi mahallelerine bir faydası olmadığını düşünmektedirler. Belirtilen faydalar arasında, çevre temizliği ve eğitim ve giyim yardımı yer almaktadır.

Kentli bireylerin, kentsel katılımı için en önemli koşullarından biri de yerel düzeyde kentsel alanla ilgili proje ve planlardan haberdar olunabilmesi amacıyla yerel yayınların takip edilmesidir. Derneğin bültenlerinin de, mahalle için bu tür bir işlev üstlendiği söylenebilir. Bu açıdan mahallede katılımın sağlanması için dernek bültenlerine ulaşabilmek önemli bir adımdır. Dernek yöneticilerine bültenlerin Şirindere ile paylaşımı sorulduğunda, Şirindere'nin engebeli, ulaşımı zor bir bölge olması nedeniyle bültenlerin dağıtımını yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Nitekim Şirindere sakinleri de %96 oranında bültenleri okumadıklarını belirtmişlerdir. Bülteni okumamak, yani derneğin etkinliklerinden haberdar olmamak, mahallelilerin dernek faaliyetlerine katılımını kuşkusuz sınırlandırmaktadır. “Haberdar olmanın” aslında katılımın ilk koşullarından biri olduğu düşünülmektedir.

Arnstein, katılımın önündeki engellerden birini gruplararası fiziksel iletişimsizlik ve uzaklık olarak ifade etmektedir (akt. Bilgin ve Göregenli, 1996:58). Her ne kadar fiziksel uzaklık söz konusu değilse de, iletişimsizliğin katılımın önündeki önemli engellerden biri olduğu söylenebilir.

Bir Dernek yetkilisi, Şirindere mahallesinin katılımı konusunda şöyle bir saptama yapmıştır:

“ ‘Dere’ farklı bir kültür, donuk bir kültür, oranın adım atması çok zor. Orada çok daha yaşamsal sorunları olan ailelerde var. Bir kadın var, akraba evliliği, dört çocuk doğurmuş, birisi özürü, kocası kaçmış bırakmış çekmiş gitmiş... Bu tip aileler de var. Onun için bültenmiş falan....başka ihtiyaçlarına bakıyor onlar...”(C.T.)

Dernek yetkilisinin bu söylemi, katılımın ancak temel ihtiyaçların karşılanması sonrasında gerçekleşebilecek bir durum olduğunu, diğer bir deyişle, katılım hakkının belirli ihtiyaçlarını karşılayabilen, belli bir ekonomik düzeyin üzerindeki bireyler için geçerli olduğunu iletmektedir. Bu görüş, mahalleli ile gerçekleştirilen soru kağıdı uygulaması sırasında da ifade edilmiş, sorularımızı cevaplayan mahalle sakinlerinden biri, Çiğdemim Derneği ile ilişkisi konusunda, “verecek şeyim olmadan oradan ne alabilirim?” diyerek, katılımın ancak “bir şeyler verdikten” sonra gerçekleşeceğine ilişkin inancını iletmiştir.

Ancak, kentsel katılıma yönelik bu görüş, bizce kentleşme sürecinde yaşanan sancılar ve “gecekondu sorunu” ile ilgili olarak bir çıkmaza işaret etmektedir. Aktif olmayan ve “her şeyi devletten bekleyen” kent nüfusunun artması, kentsel karar süreçlerine katılım ve kentsel sorunların çözüm sürecinde rol almak konusunda bu yanlış anlayışın yeri büyüktür. Bunun yanı sıra, yine bir mahallelinin; “devletin verdiği millet vermiyor” söylemi, derinlemesine sorgulanması gereken bir duruma işaret etmektedir.

Bu söylemin altında yatan anlam, kentin kaderine sahip çıkan, taleplerini, rahatsızlıklarını, özlemlerini ve hayallerini dile getirecek bir platform bulabilen, bu uğraşı veren kentli insan modelinden oldukça uzaktır. Bu durumun oluşmasında şüphesiz bir suçlu aramak, özellikle de kent sakinlerini “suçlamak” yanlış ve yersiz olacaktır. Karşılıklı iletişim ve etkileşim eksikliği ve bu eksikliğin yarattığı algılayış farklılıkları, bu araştırmada da çarpıcı bir şekilde görülmektedir. Gecekondu sakinlerinin “ötekileştirilmesi”, semt derneğinin çalışmalarına “ilgisizlik” ile birleşince ortaya ikili yapıyı sürdüren ve bütünleşmeyi azaltan bir yapı çıkmıştır.

Sonuç

Hızlı kentleşme, ülkemizde, ne yönetimlerin, ne “kentlilerin” ne de “kente yeni gelenlerin” tam anlamıyla kontrol altına alamadığı yeni bir yapı inşa etmiştir. Bu yapı, literatürde “ikili kent yapısı” olarak ifadesini bulmuştur. Bu araştırmada, Ankara’da eski bir gecekondu mahallesi ile yeni oluşan orta sınıf bir semtin yan yana konumlanışına karşın, kentsel katılım ve bütünleşme açısından nasıl farklılaştığını ortaya koymuştur. Araştırmada incelenen Şirindere Mahallesi ile Çiğdem Mahallesi arasında literatürde ifade edilen ikili yapı oldukça çarpıcı bir şekilde görülmektedir. Çiğdem Semt Derneği, kentsel katılımı güçlendirmeyi amaçları arasında sayan ve “mahallenin sakini değil, sahibiyiz” sloganıyla, geliştirdikleri “semt meclisleri” model önerisiyle Ankara’da yer alan semt derneklerinden en işlevsel olanıdır. Şirindere Mahallesi ise yaklaşık 30 yıllık geçmişi ile özellikle İç Anadolu göçmenlerin yaşadıkları bir alandır. Her iki mahallenin de “sesi” konumundaki derneğince, Şirindere Mahallesi’nden bir üyesi bulunmamakta, mahalleli tarafından “yardım veren bir yer” olarak algılanmaktadır.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda elde edilen sonuca göre; Şirindere Mahallesinin kentsel katılımı konusunda iki tarafın da mesafeli yaklaşımı, katılımın en büyük engeli gibi görünmektedir. Hem mahalle derneğinin hem de gecekondu bölgesinin bir araya gelme ve etkileşime girme çabalarının olmaması, bu tür bir diyalog için zorlaştırıcı etki yapmaktadır. Kente göç ile gelen gecekondu sakininin, kırdaki sahip olduğu birincil ilişkileri sürdürebileceği bir alan olarak hemşeri dernekleri ve kooperatifler, onların en fazla ilişki olduğu sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu katılımın, kentli kesim ile bir araya gelme ve etkileşim için ortak bir zemin oluşturma noktasında yetersiz olduğu söylenebilir. Kentte farklılıkların bir arada yaşayabilmesi ve bütünleşmesi, sivil

Özgür, Ö., Polat Uluocak, G. (2011). Kentleşme-kentlileşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin rolü: Ankara'da bir semt derneği ve gecekondu mahallesi örneğinde bir değerlendirme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 8:1. Erişim: <http://www.InsanBilimleri.com>

toplum örgütlerinin sağlayacağı ön yargıdan uzak, karşılıklı öğrenmenin temel alındığı etkileşim ortamında gerçekleşebilir. Bu nedenle hem sivil toplum örgütleri hem de gecekondu sakinlerinin kentsel katılım kavramını benimsemesi, bu doğrultuda karşılıklı iletişimi geliştirici çalışmalar yapılması bir gereklilik gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Bayhan, Vehbi. (2002), “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), s.1-13.
- Bilgin, Nuri, Melek Göregenli. (1996), “Kentsel Katılım ve Çoğulculuk”. iç. **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayınları.
- Bulut, Yakup. (2000), “Büyük Şehirlerde Katımlı Yönetimin Hayata Geçirilmesinde Rol Oynayan Etmenler”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(1), s.46-63.
- Çiğdemim Derneği İnternet Sitesi, adres: <http://www.cigdemim.org.tr/>, erişim tarihi: 23.07.2009.
- Doğan, Ali Ekber. (2001), “Türkiye kentlerinde yirmi yılın bilançosu”. *Praksis* (2), 97-123.
- Ercan, Hülya. (2002), “Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine” , *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), s. 69-79
- Erder, Necat. (1982), “Kentsel Bütünleşme Sempozyumu: Açık Oturum, Sonuç ve Öneriler”. iç. **Kentsel Bütünleşme** (Ed: T.Erder), Ankara: Türkiye Geliştirme Araştırmaları Vakfı.
- Ersoy, Melih. (1985), **Göç ve Kentsel Bütünleşme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yay. Y.O. Basımevi.
- Günlü, Ramazan. (2002), “Türkiye’de kentsel değişimler ve siyasal bilinç”. iç. **7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı, “Kentleşme, Göç ve Yoksulluk”**, (Ed: A.A. Dikmen), Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara: İmaj Kitabevi.
- Henden, Burçin. (2005), “Katılımcı Yerel Yönetim Anlayışında E-Belediyeciliğin Yeri ve Önemi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, ISSN: 1303-5134, www.insanbilimleri.com
- Karaman, A. N. (1998), **Kentte Katılma Davranışı: Ankara Örneği**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**.
- Karpat, Kemal, H. (2003), **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm**. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kartal, Kemal. (1978), **Kentleşme ve İnsan**. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Keleş, Ruşen .(1991), **Kentsel Katılım**, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu.
- Özer, İnan. (2004), **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Öztürk, Mustafa, Nihat Altuntepe. (2008), “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, *Journal of Yasar University*, 3(11), 1587-1625.
- Şenyapılı, Önder. (1978), **Kentlileşen Köylüler**. İstanbul: Milliyet Yayınları
- Wirth, Louis. (2002), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme” iç. **20.yy Kenti**, (ed: B. Duru, A. Alkan), Ankara: İmge Kitabevi.
- Yıldırım, Murat. (2003), “Sivil Toplum ve Devlet” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), s. 226 - 242